

ابن شهر آشوب دانشمندی فقیه، مفسری محقق و محدثی ادیب بود/ زنده کننده آثار آل محمد(ص)

ابن شهر آشوب قهرمان عرصه قلم و نگارش بود. او در اکثر علوم اسلامی اعم از فقه، اصول، کلام، حدیث، تاریخ، تفسیر، رجال و ...

خبرگزاری مهر: ابن شهر آشوب قهرمان عرصه قلم و نگارش بود. او در اکثر علوم اسلامی اعم از فقه، اصول، کلام، حدیث، تاریخ، تفسیر، رجال و ... تألیفات و تصنیفاتی ارزنده، آموزنده و بی سابقه از خود به یادگار گذاشته و هر یک در نوع خود مهم و نشانگر نبوغ فکری و مقام والای علمی نویسنده آن است؛ آثاری که همواره مورد توجه و عنایت عالمان و دانشمندان قرار گرفته است. به گزارش خبرنگار مهر، نخستین کنگره بین المللی علامه ابن شهر آشوب ساروی مازندرانی 29 و 30 آبان ماه با پیام مقام معظم رهبری، آیت الله جوادی آملی و آیت الله سبحانی و حضور آیت الله صادق آملی لاریجانی رئیس قوه قضائیه در ساری برگزار شد. دکتر پریش کوششی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی در مقاله ای به معرفی این عالم بزرگ جهان اسلام پرداخته است که اکنون از نظر شما می گذرد.

ابو عبدالله محمد بن علی شهر آشوب ساروی مازندرانی معروف به «رشیدالدین» از عالمان بزرگ و معروف شیعه در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری است. ابن فقیه فرزانه در جمادی الثانی سال 488 ق. (و به قولی 489 ق.) [1] به دنیا آمد. [2] از اینکه به «ابن شهر آشوب» پدرش و جدش نسب «سروی» [3] داده اند، بر می آید که اصل این خاندان بزرگ از ساری مازندران بوده است، اما درباره تولد خود وی که آیا در ساری بوده یا بغداد، نمی توان به یقین اظهار نظر کرد. [4] البته بعضی از محققان تولد «ابن شهر آشوب» در بغداد را ترجیح داده اند. [5] جد او شیخ شهر آشوب بن کیاکی، از دانشمندان بزرگ شیعه و از مردم ساری بود که در گروه شاگردان نامی و ممتاز شیخ طوسی (متوفی 460 ق.) به شمار می رفت. [6] پدرش شیخ علی فرزند شیخ شهر آشوب نیز از فقیهان و محدثان فاضل و از دانشمندان بزرگ شیعه محسوب می شد [7] که در تربیت فرزند خویش از جان و دل تلاش می کرد.

محمد رفته رفته همچون دیگر کودکان همسن و سال خود رشد می کرد و بزرگ می شد، اما فرقی که او با دیگران داشت این بود که در دامن خانواده ای روحانی، دانش پرور و تربیت شناس پرورش می یافت. او چون به هشت سالگی رسید تمام قرآن را حفظ کرده بود و از این به بعد او را «حافظ» (حافظ قرآن) لقب دادند. [8] ابن شهر آشوب بعد از فراگیری قرآن و دروس مقدماتی و ادبی به تحصیل علوم و معارف دینی مثل فقه و اصول، حدیث، رجال، کلام و تفسیر پرداخت. آغاز و انجام تحصیلات عالی او دقیقاً معلوم نیست، اما همین قدر معلوم است که در نزد پدر و جدش و بزرگانی چون شیخ طبرسی، عبدالواحد آمدی و قطب راوندی سطوح عالی علم و ادب را گذراند. ولی از آنجا که آن بزرگان هر یک در شهر و دیاری دور از هم زندگی می کردند به این نتیجه می رسیم که ابن شهر آشوب در راه کسب علم و معرفت و برای استفاده از محضر دانشوران بزرگ شیعه در اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری سالها از این شهر به آن شهر و از این دیار به آن دیار درحال مهاجرت و گشت و گذار بوده است.

ابن شهر آشوب دانشمندی فقیه، مفسری محقق و محدثی ادیب، دریای متلاطمی از علوم و فضائل اخلاقی و معنوی در عصر خویش بود. یکی از بزرگترین مروجین مکتب، زنده کننده آثار آل محمد(ص). وی تجدید کننده مذهب در زمان خود گردید. جد او از علمای قرن پنجم شاگرد شیخ طوسی بود و پدرش شیخ علی نیز اعظم فضلالی عصر خود بود و این محمد معروف به ابن شهر آشوب یکی از بزرگترین چهره shy&های درخشان تاریخ اسلام است که مخالف و موافق از اعلام فریقین به دانشهای بی حد او اعتراف نمودند.

ابن حجر عسقلانی، ابن ابی طی و حلاح الدین صفدی که از اکابر علمای اهل سنت بودند در آثار خویش وی را به عنوان یکی از اساتید فقه اهل بیت(ع) و بزرگان علمای اسلامی معرفی ساخته اند. صاحب تراجم علمای شیعه هر يك به نوبه خود از دریای بیکران علومش، تقوی و تهجد و سجودش، چهره نیکو و رخسار نمکینش، اخلاق و رفتار و عزت نفسش در کتب خویش قلم فرسایی نموده اند.

او از شاگردان پدر بزرگوار خود، مرحوم طبرسی، سید راوندی، قطب راوندی، ابوالفتح راوندی و... بود که خود در علم حدیث و رجال و تألیف و تصنیف کتاب بر اغلب علما فزونی یافت. مکتب او در بغداد به زمان خلافت مقتفی عباسی، از بهترین مکاتیب اسلامی به حساب آمد و خلیفه وقت خلعت استادی جهان اسلامی آن روز را به تن و قامت این فرزند مکتب پوشانید. در جو آن زمان که اغلب بلاد اسلام پیرو مذاهب اربعه بودند، وی مفید عصر خویش گشت و سید مرتضی و استادش علی مرتضی را

مسرور نمود. اواخر عمر شریفش به شهر حلب سپری شد. شهر حلب که در آن زمان جزء کشور سوریه بود مقدم او را گرمی داشت و پس از ابوالمکارم، او زعیم مسلمانان گشت. آثار او دال بر احاطه دانشهای بیکران اوست و مناقب او در فضائل آل ابیطالب(ع) با استفاده از منابع احادیث فریقین، تا به قرن حاضر از بهترین کتب اسلامی ما به شمار است. به جز مناقب، مثالب و النواصب، اعلام الطريق، حقایق مکنون، قواعد عالییه، مطالب نفیسه، کتاب حدیده، منهاج، محکم و متشابه قرآن، معالم العلماء حاوی اوصاف، اسباب نزول، مائده و انصاف از آثار جاوید اوست. ابن شهر آشوب از اساتید علمای فریقین بود و بعضی علمای آینده از شاگردان مکتب وی به مقام استادی رسیدند.

ابن شهر آشوب پس از سالیانی اقامت در حوزه های علمیه ایران و استفاده از محضر دانشمندان و اساتید بزرگ و مسافرت های علمی در سرزمین های مختلف ایران (مازندران، مشهد مقدس، نیشابور، سبزوار، ری، کاشان، اصفهان و همدان) در سال 547 ق. با کوله باری از دانش و معنویت از شهر همدان به بغداد عزیمت کرد.[9] وی در بغداد که پایتخت بنی عباس و مشهورترین مرکز علوم اسلامی آن روزگار بود و دانشمندان زیادی در آن زندگی می کرد اقامت گزید و به تدریس علوم و فنون مختلف پرداخت و هم در آن رشته ها کتابها نوشت.[10]

ابن شهر آشوب از همان سال های جوانی که در ایران و عراق مشغول تحصیل بود، تدریس هم می کرد. «وی هر علمی از علوم اسلامی را که به حد کمال دارا بوده، شروع به تدریس آن علم می کرد.»[11] با اینکه در زمان ابن شهر آشوب دانشمندان و عالمان بزرگی وجود داشتند که مورد احترام مردم و از جایگاه ویژه ای برخوردار بودند، در این میان ابن شهر آشوب امتیاز و برجستگی خاص داشت و مقام علمی و موفقیت او از دیگران نمایان تر بود. او به هر شهری از ممالک اسلامی که حوزه علمیه داشت، می رفت در رأس آنان قرار می گرفت و کار تدریس و بحث و پرورش شاگردان را به صورت جدی و چشمگیری آغاز می کرد.

وی زمانی که در شهرهای بغداد، حله و موصل می زیست و در اواخر عمر که در شهر حلب اقامت داشت و در دیگر شهرهای اسلامی، شاگردان زیادی تربیت کرد که از این میان به افراد ذیل می توان اشاره کرد:

1- علامه سید محمد بن زهره حلبی (متوفی پس از 585 ق.).

2- شیخ جمال الدین ابوالحسن علی بن شعره حلبی جامعانی (متوفی 581)

3- شیخ تاج الدین حسن بن علی دربی.

4- شیخ یحیی بن محمد سوراوی.

5- یحیی بن ابی طی حلبی.

6- سید کمال الدین حیدر حسینی.

ابن شهر آشوب یکی از اساتید علم حدیث و اجازه نقل حدیث بوده است. وی از اساتید خویش اجازه نقل روایت داشته و از آنها روایت می کرده است. از جمله ایشان: شیخ ابومنصور طبرسی، محدث شیخ علی بن شهر آشوب، شیخ شهر آشوب، شیخ ابوعلی فضل بن حسن طبرسی (صاحب تفسیر «مجمع البیان»)، شیخ جمال الدین ابوالفتح رازی، قطب الدین راوندی و ... می باشند.

ابن شهر آشوب قهرمان عرصه قلم و نگارش بود. او در اکثر علوم اسلامی اعم از فقه، اصول، کلام، حدیث، تاریخ، تفسیر، رجال و ... تألیفات و تصنیفات ارزنده، آموزنده و بی سابقه از خود به یادگار گذاشته و هر یک در نوع خود مهم و نشانگر نبوغ فکری و مقام والای علمی نویسنده آن است؛ آثاری که همواره مورد توجه و عنایت عالمان و دانشمندان قرار گرفته است.

اینک به معرفی برخی از آثار پراچ آن دانشمند بزرگ شیعه می پردازیم:

1- متشابه القرآن و مختلفه: کتابی است تحقیقی که مؤلف آن را در سال 570 ق. در شهر حله به پایان برده است.[12]

2- مناقب آل ابیطالب(ع): ابن شهر آشوب در این اثر گرانقدر مناقب و فضایل چهارده معصوم(ع) را یکایک مورد بحث و شرح قرار داده است.

3- معالم العلماء: او در این کتاب کم حجم و پر بارپس از برشماری نام 1021 تن از دانشمندان شرح کوتاهی از زندگی آنان و آثارشان را ذکر کرده است.

4- مثالب النواصب.

و شانزده اثر ذیل:

مخزون المکنون فی عیون الفنون، الطرائق فی الحدود و الحقائق، مائدة الفائدة، امثال فی الامثال، الاسباب و النزود علی مذهب آل الرسول، الحاوی، الاوصاف، المنهاج، الفصول فی النحو، الجدیة، انساب آل ابی طالب، الاربعین حدیثاً (در مناقب حضرت فاطمه (ع)، نخب الاخبار، الخصایص الفاطمیة، بیان التنزیل، الموالید. [13]

گفته ها و اظهار نظرهای دانشمندان اسلامی چراغی است تا ما در پرتو آن، شخصیت علمی و شأن و منزلت معنوی مردانی چون ابن شهر آشوب را بهتر بشناسیم. پس با گفتار دیگران عظمت روحی و مقام علمی او رابه نظاره می نشینیم:

1- علامه میر مصطفی حسینی تفرشی (متوفی 1021 ق.) نقل می کند: «رشید الدین محمد... شهر آشوب، پیشوای طایفه شیعه و فقیه آنان، شاعری بلیغ و نویسنده بود...». [14]

2- شیخ ابو علی حائری (متوفی 1251 ق.) می نویسد: «ابن شهر آشوب شیخ الطائفة است و پایه فضل او گفتگو ندارد.» [15]

3- شیخ حر عاملی (متوفی 1104 ق.) می گوید: «ابن شهر آشوب عارف به رجال و اخبار و احادیث، شاعر و ادیب و جامع همه خوبیها بود.» [16]

4- علامه میرزا حسین نوری (متوفی 1320 ق.) می نویسد: «فخر شیعه، تاج شریعت، افضل الاوائل و دریای متلاطم ژرفی که ساحل ندارد، احیاء کننده آثار مناقب و فضائل، رشید الملة و الدین شمس الاسلام و المسلمین ابن شهر آشوب فقیه، محدث، مفسر، محقق و...». [17]

5- دانشمند رجالی و محقق ملا علی قراجه داغی دیزماری علیاری (متوفی 1327 ق.) می نویسد: «ابن شهر آشوب مازندرانی، پیشوای طایفه شیعه... و نویسنده بود.» [18]

چنانکه از کتابهای نویسندگان بر می آید دانشمندان اهل تسنن آن طور که از ابن شهر آشوب تجلیل و به بزرگی یاد کرده اند، در حق کمتر کسی از علمای شیعه چنین کرده اند. اینک به گفته های یکی از آنان اشاره می کنیم تا از این رهگذر اندکی به شخصیت علمی و قدر و منزلت و شأن او بیشتر پی ببریم.

صلاح الدین صفدی، یکی از عالمان بزرگ اهل سنت می نویسد: «محمد بن علی بن شهر آشوب... یکی از سرشناسان شیعه است. او در هشت سالگی قرآن را حفظ کرده بود و ر علم اصول شیعه به حد نهایی رسید. وی در علوم قرآنی و مشکلات حدیث و اخبار و لغت و نحو و موعظه در منبر در زمانی که مقتفی خلیفه عباسی در بغداد بود از دیگران تقدم داشت.» [19]

سرانجام ابن شهر آشوب، فقیه فرزانه اهل بیت عصمت و طهارت (ع) پس از گذراندن صد سال عمر و حدود هفتاد سال خدمت پر تلاش به تشیع، با تحصیل، تعلیم و تربیت، تحقیق و ترویج احکام الهی و تحمل محنتهای بسیار در راه دین و استحکام حوزه های علوم دینی و رفع مسائل اجتماعی مردم و مشکلات شخصی زندگی، در شب جمعه 22 شعبان سال 588 ق. در شهر حلب به دیار باقی پرکشید و پیکر عزیزش را در نزدیکی شهر در دامنه کوه جوشن، در جوار مرقد حضرت محسن بن ابی عبدالله الحسین (علیه السلام) دفن کردند. [20] *

*نویسنده: دکتر پریش کوششی، عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

فهرست ارجاعات:

لؤلؤة البحرين، شیخ یوسف بحرانی، ص 340.

مقدمه کتاب غررالحکم، عبدالواحد آمدی.

سروی بر وزن غروی و منسوب به ساری مازندران است.

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج4، ص90.

علامه سید محمد صادق آل بحر العلوم می shy& گوید: از این که پدر و جد ابن آشوب در بغداد زندگی می shy& کردند بر می shy& آید که تولد این دانشمند در بغداد اتفاق افتاده است. (مقدمه معالم العالم، ص3). بعضی از محققان بر آنند که ابن شهر آشوب در ساری مازندران به دنیا آمده و مقدمات علوم اسلامی را در آنجا فراگرفته است. (دائرة المعارف تشیع، ج1، ص337).

بحار الانوار، محمد باقر مجلسی، ج1، ص101.

کیاکی کینه شهر آشوب است. (ر.ک. مصطفی المقال فی علم الرجال، آقا بزرگ تهرانی، ص415).

مقدمه معالم العلماء، ص3.

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ج4، ص90.

مفاخر اسلام، ج3، ص495.

همان، ج3، ص500.

متشابه القرآن و مختلفه: جزء دوم، ص287.

الذریعه، ج19، ص76-ج2، ص476.

نقد الرجال، ص323.

منتهی المقال، ص283.

امل الآمال، ج2، ص285.

مستدرک الوسائل، ج5، ص310.

بهجة الآمال فی شرح زبدة المقال، ج6، ص513.

تأسیس الشیعه: آیه الله سید حسن صدر، ص272.

اعیان الشیعه، ج1، ص82.